

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA ÚČETNICTVÍ

Problematika sociálního pojištění v České republice a ve Slovenské republice

Social Insurance Issue in the Czech Republic and in the Slovak Republic

Študent:

Bc. Božena Stryčková

Vedúci bakalárskej práce:

prof. Ing. Jan Široký, Csc.

Ostrava 2016

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra účetnictví

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Božena Stryčková**

Studijní program: N6208 Ekonomika a management

Studijní obor: 6202T049 Účetnictví a daně

Téma: **Problematika sociálního pojištění v České republice a ve Slovenské republice**
Social Insurance Issue in the Czech Republic and in the Slovak Republic

Jazyk vypracování: slovenština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Vymezení základních pojmů z oblasti sociálního pojištění
3. Systém sociálního pojištění v České republice
4. Systém sociálního pojištění ve Slovenské republice
5. Zhodnocení a návrhy změn sociálního pojištění v České republice a ve Slovenské republice
6. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratek

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

VANČUROVÁ, Alena a Lenka LÁCHOVÁ. *Daňový systém ČR 2014*. 12. vyd. Praha: 1. VOX, 2014. 392 s. ISBN 978-80-87480-23-6.

ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2012. 110 s. ISBN 978-80-8078-487-4.

ŽENÍŠKOVÁ, Marta. *Pojistné na sociální zabezpečení zaměstnavatelů, zaměstnanců, OSVČ, dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady k 1. 1. 2015*. 7. vyd. Olomouc: ANAG, 2015. 280 s. ISBN 978-80-7263-927-4.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

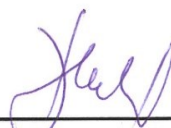
Vedoucí diplomové práce: **prof. Ing. Jan Široký, CSc.**

Datum zadání: 20.11.2015

Datum odevzdání: 22.04.2016

Ing. Jana Hakalová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prehlasujem, že som celú diplomovú prácu vypracovala samostatne. Prílohy sú formuláre prevzaté zo Sociálnej poisťovne.

V Ostrave dňa 22. 4. 2016

.....*Božena Stryčková*.....

Bc. Božena Stryčková

OBSAH

1	Úvod.....	5
2	Vymedzenie základných pojmov z oblasti sociálneho zabezpečenia	7
2.1	História sociálneho zabezpečenia	7
2.2	Základné pojmy z oblasti sociálneho zabezpečenia	10
2.3	Systémy financovania verejného sociálneho zabezpečenia.....	14
2.3.1	Priebežné financovanie sociálneho zabezpečenia	14
2.3.2	Financovanie sociálneho zabezpečenia z kapitalizovaného fondu.....	15
2.4	Viacpilierový systém financovania sociálneho zabezpečenia	16
2.4.1	Verejný pilier.....	16
2.4.2	Povinný súkromný pilier	17
2.4.3	Dobrovoľný súkromný pilier.....	17
2.5	Čiastkový záver	17
3	Systém sociálneho poistenia v Českej republike	18
3.1	Príjmy zo sociálneho zabezpečenia	18
3.2	Koncepcia sociálneho zabezpečenia ČR	18
3.3	Sociálne zabezpečenie v ČR.....	20
3.4	Verejné zdravotné poistenie	24
3.5	Čiastkový záver	25
4	Systém sociálneho poistenia v Slovenskej republike.....	26
4.1	Všeobecná charakteristika poistného systému SR.....	26
4.2	Sociálne poistenie	27
4.2.1	Vymeriavací základ.....	29
4.2.2	Sadzby sociálneho poistenia.....	30
4.2.3	Nemocenské poistenie.....	31
4.2.4	Dôchodkové poistenie	32
4.2.5	Úrazové poistenie	33
4.2.6	Garančné poistenie	34
4.2.7	Poistenie v nezamestnanosti.....	34

4.2.8	Sociálna poisťovňa	35
4.3	Zdravotné poistenie	37
4.3.1	Vymeriavací základ	38
4.4	Čiastkový záver	38
5	Zhodnotenie a návrhy zmien sociálneho poistenia v Českej republike a v Slovenskej republike	40
5.1	Porovnanie koncepcie sociálneho zabezpečenie ČR a SR	40
5.2	Porovnanie výpočtu čistej mzdy	41
5.3	Vymeriavací základ	42
5.4	Starutie populácie	43
5.5	Porovnanie sadzieb poistného ČR a SR	44
5.6	Čiastkový záver	45
6	Záver	46
	Zoznam použitej literatúry	47
	Zoznam obrázkov	49
	Zoznam grafov	49
	Zoznam tabuliek	49
	Zoznam skratiek	50
	Prehlásenie o využití výsledkov diplomovej práce	
	Zoznam príloh	
	Prílohy	

1 ÚVOD

Poistné na sociálne zabezpečenie je dôležitým príjmom verejných rozpočtov. Odvody na poistné, ako aj dávky vyplácané zo sociálneho zabezpečenia ovplyvňujú výšku dôchodov jednotlivých ekonomických subjektov. História sociálneho zabezpečenia siaha až do staroveku. Sociálne zabezpečenie Českej republiky a Slovenskej republiky pramení z toho istého systému, kedy tieto krajiny tvorili jeden celok, a to Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku. No nielen spoločná minulosť, ale aj členstvo v Európskej únii oboch republík ovplyvňuje sociálne zabezpečenie. Práca je zameraná na porovnanie slovenského a českého systému sociálneho zabezpečenia, pre lepšie porovnanie našim zámerom bude opísať každý systém osobitne.

Cieľom diplomovej práce je komparácia systémov sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky, ako aj zhodnotenie týchto systémov a prípadné návrhy na zlepšenie sociálneho zabezpečenia.

Práca bude rozčlenená do štyroch kapitol, každý obsahuje čiastočný úvod a záver. V úvode diplomovej práce, je čitateľ oboznámený s cieľom, problematikou práce, zdrojom informácií, metód použitých v práci a členením diplomovej práce.

Druhá kapitola je zameraná na základné definície z oblastí sociálneho poistenia, ktoré sú nevyhnutné pre problematiku sociálneho zabezpečenia. V kapitole je taktiež opísaná stručná história vzniku sociálneho poistenia.

Tretia kapitola diplomovej práce je zameraná na charakteristiku sociálneho zabezpečenia Českej republiky. Venujeme sa jednotlivým subsystémom sociálneho zabezpečenia. V štvrtej kapitole je vykreslený systém sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky. Stručne charakterizujeme konštrukciu tohto systému.

Piata kapitola sa bude venovať porovnaniu systému sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky. V piatej kapitole si využité poznatky a závery z predchádzajúcich kapitol. Sú v nej obsiahnuté tabuľky a výpočty, ktoré pomáhajú porovnať sociálne poistné oboch štátov. V závere budeme konštatovať výsledok práce.

V diplomovej práci boli použité základné metódy vedeckej práce, konkrétne deskripcia a komparácia. Informácie použité pri samotnom spracovaní sú získané z odbornej literatúry, štúdiom aktuálnych informácií, ktoré boli dostupné na internetových stránkach, ale hlavne z platnej

legislatívy. Práca kvôli aktuálnosti vychádza predovšetkým zo zákonov jednotlivých republík. Na základe uvedených údajov a výpočtov sú realizované jednotlivé závery.

2 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV Z OBLASTI SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

V tejto kapitole sú charakterizované základné pojmy z oblasti sociálneho zabezpečenia.

Macková (2009) uvádza, že slovo „sociálny“ je latinského pôvodu, používa sa v rôznych významoch. Slovo „sociálny“ v najširšom zmysle slova znamená spoločenský, vyjadruje sa ním v podstate všetko, čo súvisí alebo sa vzťahuje na spoločnosť. V užšom zmysle „sociálnym“ rozumieme činnosť, smerujúcu k odstraňovaniu nerovností medzi subjektom a kolektívom, prípadne celou spoločnosťou. V najužšom význame slovo „sociálny“ je vyjadrením konkrétneho riešenia materiálnych podmienok existencie človeka počas vzniku nepriaznivých životných situácií.

Krebs v publikácii Veřejné finance (2010) uvádza, že sociálne zabezpečenie ako súčasť sociálnej politiky a ako prostriedok k uskutočňovaniu jej úloh a cieľov možno chápať ako súbor inštitúcií, zariadení a opatrení, prostredníctvom ktorých sa uskutočňuje predchádzanie, zmierňovanie a odstraňovanie následkov sociálnej udalosti občanov. Hlavnými sociálnymi udalosťami spôsobujúcimi ťaživú situáciu sú najmä: staroba, invalidita, smrť rodinného príslušníka, narodenie dieťaťa, choroba, úraz a iné. Sociálne zabezpečenie sa v užšom poňatí obmedzuje len na dôchodkové zabezpečenie a sociálne služby, v širšom poňatí je možné doň zahrnúť aj starostlivosť o zdravie, zabezpečenie pri dočasnej práceneschopnosti, ako aj zabezpečenie matiek v prípade tehotenstva a materstva, pomoc pri výchove detí v rodine, zabezpečenie v prípade vzniku invalidity či v starobe, zabezpečenie pri strate rodinného príslušníka alebo strate zamestnania. V praxi sa používa toto širšie poňatie.

Macková (2009) tvrdí, že sociálna politika je uvedomelou, sústavnou a cieľavedomou spoločenskou činnosťou jednotlivých subjektov, ktorá zabezpečuje ciele a zámery sociálneho a všestranného rozvoja osobnosti každého človeka.

2.1 História sociálneho zabezpečenia

Peková (2005) uvádza, že sociálne zabezpečenie má historické korene. Isté prvky sociálneho zabezpečenia, resp. poistenia nájdeme už v staroveku a stredoveku. Vtedy sa využívali rôzne formy vzájomného poistenia v náboženských spolkoch a v profesijných organizáciách.

Macková (2009) tvrdí, že určité črty sociálneho zabezpečenia sa vyskytovali už od vzniku spoločnosti ako takej. Príkladom sú chorý príslušníci kmeňa, vdovy, a siroty o ktoré sa muselo postarať kmeňové spoločenstvo.

Najstaršími inštitúciami s črtami sociálneho zabezpečenia, bolo štátne zabezpečenie vojakov a štátnych úradníkov. Dôkazom je zmienka v najstaršom právnom dokumente, a to Chamuraphiho zákonníku, ako uvádza Macková (2001).

Ondrušová (2009) uvádza, že začiatky sociálnej práce v jej náhodnej neuvedomelej forme nachádzame predovšetkým v spojení s kresťanstvom, ktoré prinieslo myšlienky lásky a pomoci blížnemu.

Peková (2005) píše, že v ekonomickej teórii sa o poistení hovorí od 14. storočia a od 17. storočia, napríklad A. Smith. Ekonomická teória začala klásť dôraz na súkromné poistenie. Poistovníctvo sa stalo jedným z odvetví národného hospodárstva. Rozvoj výroby sprevádzali nepriaznivé sociálne a ekonomické podmienky robotníctva, najmä počas choroby a pri úrazoch. Zásah štátu bol nevyhnutný a tak sa začali objavovať sociálne programy povinného robotníckeho poistenia.

Ako uvádza Macková (2009) vznik moderného sociálneho zabezpečenia sa spája s menom ríšskeho kancelára O. v. Bismarcka. Ucelené systémy verejného sociálneho poistenia začali vznikať v 19. storočí, v Nemecku. Tento trend pokračoval v 20. storočí. Ďalší rozvoj sociálneho zabezpečenia ovplyvnila teória ekonómie blahobytu a jej využitie pri budovaní štátu blahobytu. Jednou z dôležitých úloh štátu blahobytu sa stalo zmiernovanie nerovností medzi občanmi, ku ktorým prirodzene vedie trhové hospodárstvo. Na verejné sociálne zabezpečenie sa začala aplikovať redistribučná funkcia. Zdôrazňovala sa nutnosť reformy sociálnej politiky štátu, zoštátnenie časti poistovníctva. Hlavným cieľom bolo zabezpečenie človeka v chorobe a starobe.

Peková (2005) uvádza, že v USA sa koncom 19. storočia začala prehodnocovať úloha štátu v ekonomike. Rozširovali sa štátne zásahy, používali sa k zabezpečeniu verejného záujmu a dozoru nad ekonomickým systémom.

K ďalšiemu rozvoji sociálneho zabezpečenia dochádza v 20. storočí. Po I. svetovej vojne sa štát stáva hlavným subjektom sociálneho zabezpečenia a sociálnej pomoci. Najskôr sa štát staral

najmä o zabezpečenie štátnych zamestnancov a niektorých vybraných skupín obyvateľstva. Ďalší rozvoj prichádza po II. svetovej vojne, napríklad koncepcia národného poistenia W. Beveridgeho vo Veľkej Británii. Sociálna politika sa stala významnou súčasťou politiky štátu. Povinnosťou štátu bolo pomôcť zaistiť sociálne istoty obyvateľov, najmä v niektorých krajných životných situáciách. Výdaje na sociálne zabezpečenie rástli, a to hlavne v európskych krajinách, medzi ktorými vedú škandinávské krajiny, ako píše Peková (2005).

Programy sociálneho zabezpečenia sa stali v 20. storočí významnými verejnými výdajovými programami. Počas Veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch rada krajín vyhlasuje boj s nezamestnanosťou, realizujú sa programy na podporu hospodárskeho rastu a zvýšenia zamestnanosti.

Behom 20. storočia verejné výdaje na sociálne zabezpečenie rástli významným tempom. Tento vývoj umožnila hospodárska prosperita, ako i verejné príjmy, a v nich aj povinné sociálne poistenie. Príspevky na sociálne zabezpečenie sa stali významným príjmom rozpočtových sústav. Zároveň však potreby sociálneho zabezpečenia vyžadovali stále väčší objem finančných prostriedkov. Financovanie sociálneho zabezpečenia sa tak stalo veľkým problémom a to hlavne v poslednej tretine 20. storočia.

Peková (2005) uvádza, že dôsledkom hospodárskych problémov vo vyspelých krajinách po roku 1970 bol pokles hospodárskeho rastu. Postupne klesalo tempo rastu verejných príjmov. Väčšina vyspelých krajín sa stretala s nedostatkom finančných prostriedkov na financovanie verejných potrieb, vrátane sociálneho zabezpečenia, kde ďalším faktorom sa stalo starnutie obyvateľstva a to najmä v Európe. Vo vyspelých krajinách sa taktiež predlžuje dĺžka života, populácia starne. A tak sa vo väčšine vyspelých krajín pristúpilo k reformám sociálneho zabezpečenia.

Všeobecne sa pripúšťa vnútorná zložitosť väzby medzi povinnými príspevkami na sociálne zabezpečenie a dávkami sociálneho zabezpečenia. Vysoká úroveň dávok vedie k destimulácii od práce, napríklad v niektorých krajinách je dávka v nezamestnanosti tak vysoká, že nezamestnaní radšej poberajú sociálne dávky, miesto toho, aby sa snažili nájsť prácu. Tento problém pretrváva ako na Slovensku tak aj v Českej republike. Je preto nevyhnutné nájsť rozumné riešenie, ktoré podporuje zamestnanosť, ale zároveň zabezpečuje určité sociálne istoty.

2.2 Základné pojmy z oblasti sociálneho zabezpečenia

Peková (2005) definuje poistné na sociálne zabezpečenie ako povinnú platbu do verejného rozpočtu, ktorá je účelová. Sociálne zabezpečenie sa považuje za jeden z významných verejných výdajových programov. Potreby sociálneho zabezpečenia sú financované z verejných príjmov na verejný rozpočet, a to zo štátneho rozpočtu, prípadne zo zvláštneho parafiškálneho fondu. Preferuje sa financovanie potrieb sociálneho zabezpečenia prostredníctvom tvorby, rozdeľovania a používania parafiškálneho fondu sociálneho zabezpečenia v rozpočtovej sústave doplnenej inými formami financovania – súkromným poistením. Preferuje sa tzv. viacpilierový systém financovania sociálneho zabezpečenia. Financovanie sociálneho zabezpečenia je úzko prepojené na rozpočtovú sústavu a to ako na verejné príjmy, tak na verejné výdaje.

Peková (2005) uvádza, že nástroje financovania, ktoré používa sociálne zabezpečenie sú:

- priame, a to v podobne povinných príspevkov, časti daňových výnosov alebo dávky sociálneho zabezpečenia ako časti sociálnych verejných výdajov;
- nepriame, napríklad daňové úľavy alebo daňové výdaje.

V mnohých krajinách sú výdaje na sociálne zabezpečenie financované prostredníctvom parafiškálneho mimorozpočtového fondu sociálneho zabezpečenia. Ten je v rámci rozpočtovej sústavy napojený niektorými vzťahmi na štátny rozpočet, napríklad za niektoré skupiny obyvateľov platí povinné príspevky na sociálne zabezpečenie štát. Takýto spôsob financovania sa využíva preto, aby nedochádzalo k využitiu povinných príspevkov sociálneho zabezpečenia na financovanie iných potrieb. V iných krajinách je sociálne zabezpečenie financované z verejných rozpočtov, predovšetkým zo štátneho rozpočtu, z časti tiež z rozpočtov územnej samosprávy.

Verejným rozpočtom rozumieme taký rozpočet, z ktorého hradíme potreby, ktoré vznikajú spoločnosti ako celku. Môže sa jednať o rozpočet štátu či obce, kraja alebo štátneho fondu.

Štátny rozpočet je ústredný rozpočet a je to taktiež najvýznamnejší rozpočet. Sústreďuje najväčšiu časť príjmov rozpočtovej sústavy a podieľa sa tak najviac na nenávratnom prerozdeľovaní významnej časti HDP, a to hlavne prostredníctvom daní. Je najdôležitejším finančným nástrojom využívaným ústrednou vládou v hospodárení štátu, k financovaniu štátnych netrhových činností. Štátni rozpočet plní funkcie: alokačnú, redistribučnú a stabilizačnú.

Peková (2005) píše, že vývoj výdajov na sociálne zabezpečenie sleduje ukazovateľ 2.1, čo je sociálna kvóta.

$$\text{Sociálna kvóta} = \frac{\text{výdaje na sociálne zabezpečenie}}{\text{HDP}} \cdot 100 \quad (2.1)$$

Tento ukazovateľ je využívaný pre analýzy a porovnanie v čase ako aj medzi krajinami.

V súčasnej dobe sa využíva šesť základných finančných metód realizácie sociálneho zabezpečenia, ako uvádza Peková (2005). Konkrétne ide o:

- povinné sporenie, v niektorých krajinách ako povinné sporenie alebo povinné zmluvné starobné poistenie, a to pre krytie rizika staroby;
- súkromné poistenie ide o nadstavbu, je založené na trhových princípoch, príkladom je životné poistenie, súkromné dôchodkové poistenie. Pre súkromné poistenie je typická ekvivalencia medzi nasporenými zdrojmi a výplatou dávok;
- podnikové zaopatrenie, táto metóda vznikla v súvislosti so zavedením zodpovednosti zamestnávateľa za škody zamestnancov v dôsledku pracovných úrazov a chorôb z povolania. Využívajú sa rôzne systémy podnikového zabezpečenia, napríklad v ČR ide o poistenie zodpovednosti za škodu pri pracovnom úraze alebo choroby z povolania. Podnikové zaopatrenie je založené na tom, že podnik vypláca svojim zamestnancom dávky sociálneho zabezpečenia zo svojich prostriedkov;
- sociálne poistenie, ktoré je považované za najvhodnejšiu formu zaistenia sociálnych potrieb občanov v sociálnych situáciách. V súčasnej dobe existujú rôzne systémy sociálneho poistenia. Vo väčšine krajín je sociálne poistenie základom systému sociálneho zabezpečenia. Charakteristickým je využitie súčasne princípu ekvivalencie pri konštrukcii dávok – využívajú sa predovšetkým zásluhové dávky, ďalej všeobecnosť a univerzálnosť, tzn. prvky solidarity. Väčšinou je hradená z povinných príspevkov na sociálne zabezpečenie, ktoré platia zamestnanci a zamestnávatelia, prípadne aj zo štátnych dotácií. Sociálne poistenie je založené na tzv. priebežnom financovaní. V sociálnom poistení je zahrnuté úrazové poistenie, sociálne nemocenské poistenie, invalidné poistenie a starobné poistenie;

- štátne zaopatrenie, štátna sociálna podpora reaguje na konkrétne sociálne udalosti, je adresná. V minulosti sa štátne zaopatrenie týkalo najmä štátnych zamestnancov. Momentálne je štátne zaopatrenie väčšinou stotožňované systémom univerzálnych dávok, napríklad zdravotná starostlivosť;
- sociálna pomoc pre prípady, kedy sa občan sám nedokáže o seba postarať z titulu zložitej sociálnej situácie. Sociálna pomoc je považovaná za prejav solidarity. Je podmienená sociálnou potrebnosťou a to chudobou alebo náhlou núdzou. Je nevyhnutné definovať kritérium sociálnej potrebnosti, zvyčajne je stanovené zákonom.

Využívanie týchto metód sociálneho zabezpečenia je rôzne. Záleží na koncepcii hospodárskej a sociálnej politiky v príslušnej krajine, podrobnejšie viď Peková (2005).

Aj keď príspevky na sociálne zabezpečenie nespĺňujú presne podmienky pre zariadenie do kategórie daní, sú medzi dane často zaraďované. Daň označujeme ako povinnú, zákonom stanovenú platbu, ktorá plynie do verejného rozpočtu. Charakteristickými črtami dane sú nenávratnosť, neekvivalentnosť a spravidla neúčelnosť. Dane sú určené k hradeniu potrieb, ktoré sú spoločné. Avšak sociálne príspevky majú vlastnosti, ktoré sa daniam približujú. Napríklad výška príspevkov je určovaná hlavne od výšky dôchodu a len v malej miere sa od výšky príspevkov odvádza plnenie poistenia. Systém sociálneho poistenia takisto neberie do úvahy faktory, ktoré sa u služby poistného zohľadňujú ako napríklad pohlavie poistenej osoby, vek, zdravotný stav a podobne. Treba taktiež spomenúť daňovú klasifikáciu OECD, ktorá príspevky na sociálne zabezpečenie zahŕňa do daňových odvodov. Z mikroekonomického hľadiska ide o daň platenú na trhu práce, podľa zákona sa o ňu delia predávajúci, tj. zamestnanec a kupujúci, teda zamestnávateľ.

Sociálne istoty občanov predstavujú zaistenie určitých práv občanov v určitých životných situáciách. V najširšom zmysle slova, za sociálnu istotu občana možno považovať právo na vzdelanie, ošetrovanie, zabezpečenie v krajných životných situáciách.

Peková (2005) uvádza nasledujúce princípy sociálneho zabezpečenia:

- univerzalita (všeobecnosť),
- uniformita, to znamená uplatnenie rovnakých pravidiel,
- adekvátnosť, to znamená primeranosť dávok a služieb k zdrojom a k sociálnym potrebám,
- sociálna garancia v krajných životných situáciách občana uznávaných spoločnosťou,

- sociálna solidarita, to znamená využitie prerozdeľovacích procesov v prospech chudobných,
- sociálna spravodlivosť,
- participácia, to znamená zvýšenie zodpovednosti a využitie spoluúčasti občana pri riešení dôsledkov sociálnych udalostí.

Kubátová (2010) tvrdí, že výnosy z príspevkov na sociálne zabezpečenie sa medzi jednotlivými štátmi značne líšia. V niektorých krajinách nie sú dokonca vôbec zavedené (Nový Zéland a Austrália). Náklady na sociálne zabezpečenie sú kryté buď zo štátneho rozpočtu daní alebo na súkromnej báze. V iných štátoch sú zas príspevky síce malé, ale na druhú stranu majú poplatníci niektoré odpočítateľné výdaje od základu dôchodovej dane ako napríklad výdaje na lekársku starostlivosť a na lieky. To poskytuje možnosť financovanie príslušných potrieb zo súkromných zdrojov. V krajinách OECD príspevky na sociálne zabezpečenie priemerne predstavujú 10% z HDP, čo je 25% všetkých daní.

Kubátová (2010) uvádza, že príspevky na sociálne zabezpečenie sú rozdelené medzi:

- zamestnancov, ktorí ich platia za seba,
- zamestnávateľov, ktorý platia za svojich zamestnancov a
- samostatne podnikajúce osoby platiace samy za seba.

FO, ktorá je zamestnaná ale zároveň podniká, obvykle platí z oboch svojich príjmov.

Vančúrová (2014) uvádza, že základ pre výpočet príspevkov na sociálne zabezpečenie je väčšinou blízky základu pre výpočet osobnej dôchodovej dane. Rozdiel je v tom, že daňový základ je znížený o zaplatené príspevky a ďalšie odpočítateľné položky.

Kubátová (2010) píše, že dávky sociálneho zabezpečenia sú klasickým priamym nástrojom sociálneho zabezpečenia. Klasickým zdrojom ich financovania sú verejné príjmy, predovšetkým daňového charakteru sústredené v rozpočtovej sústave. Moderné systémy sociálneho zabezpečenia, ich druhy a ich konštrukcia je daná zákonnou úpravou. Tvoria významnú položku verejných výdajov.

2.3 Systémy financovania verejného sociálneho zabezpečenia

Ako opisuje Kubátová (2010), sú známe dva základné systémy financovania sociálneho zabezpečenia a to:

- priebežné financovanie,
- fondové financovanie prostredníctvom kapitalizovaného fondu.

2.3.1 Priebežné financovanie sociálneho zabezpečenia

Tento systém je založený na tom, že z bežných verejných príjmov sa financujú bežné výdaje na sociálne zabezpečenie – jednotlivé dávky v danom roku v rámci rozpočtovej sústavy. Je založený na tzv. medzigeneračnom prerozdeľovaní. Občan v produktívnom veku platí zo svojich príjmov povinné sociálne poistenie vo forme príspevkov na sociálne poistenie a dane, z ktorých sa financujú nielen jeho potreby (napr. na zdravotnú starostlivosť), ale aj potreby iných občanov. Zvyčajne ide o potreby občanov inej generácie, akými sú starobné dôchodky alebo zdravotná starostlivosť detí a podobne.

Zdrojom financovania jednotlivých druhov dávok sociálneho zabezpečenia sú:

- povinné príspevky na sociálne zabezpečenie (poistné) od občanov, upravované zákonom;
- povinné verejné zdravotné poistenie;
- dane.

Nevýhodou priebežného financovania je, že občania nie sú motivovaní k vytváraniu úspor na dôchodok. Takisto nerovnováha medzi príjmami a výdajmi prispieva k deficitu štátneho rozpočtu.

Kubátová (2010) uvádza hlavné príčiny problémov priebežného financovania sociálneho zabezpečenia:

- starnutie obyvateľstva;
- potreba valorizácie dávok sociálneho zabezpečenia v dôsledku vplyvu inflácie, rastu životných nákladov;
- rast nákladov inštitúcií, ktoré poskytujú sociálne služby a zdravotné služby;

- tlak na rast povinných príspevkov na sociálne zabezpečenie vplyvom nepriaznivého vývoja vo vekovej štruktúre obyvateľstva a znižovanie počtov poplatníkov a platcov;
- nízka tvorba nových pracovných miest;
- malé domáce úspory,
- populizmus politických strán – volebné sľuby a spôsob ich realizácie vedie k zvyšovaniu výdajov na sociálne zabezpečenie s cieľom získať, resp. udržať si voličov.

Povinné príspevky na sociálne zabezpečenie spôsobujú znižovanie čistej mzdy zamestnancom a spôsobujú rast nezamestnanosti. Pretože zamestnávateľia platia časť povinných príspevkov na sociálne zabezpečenie združuje sa pracovná sila. To vedie k nárastu tzv. šedej ekonomiky. To zároveň vytvára tlak na rast verejných výdajov v podobne podpory v nezamestnanosti.

2.3.2 Financovanie sociálneho zabezpečenia z kapitalizovaného fondu

Tento systém je založený na tvorbe, rozdeľovaní a používaní kapitalizovaného fondu sociálneho zabezpečenia u poisťovní na poisťovacom princípe. Využíva individuálne sociálne poistenie s prvkami súkromného poistenia, možnosťou individuálneho sporenia na starobu, kde si poistenci vytvárajú kapitálové rezervy na svoje vlastné dôchodky. Tieto fondy sú vytvárané z individuálnych príspevkov poistencov. Občan má spravidla slobodu rozhodnutia, do ktorého fondu bude svoje finančné prostriedky sporiť. Má svoj individuálny účet, z ktorého potom čerpá svoje naštrené finančné prostriedky podľa princípu ekvivalencie a zásluhovosti. Poisťovne, ako správcovia týchto fondov, s finančnými prostriedkami hospodária tak, aby ich zhodnotili. To so sebou samozrejme nesie riziko, preto je tento systém nákladnejší na vytváranie rezerv. Vo väčšine krajín má štát dozor nad hospodárením s týmito fondmi. Výhody tohoto systému sú, že je posilňovaná zodpovednosť jednotlivca, ale aj motivácia občana na sporenie si na starobu, podrobnejšie Peková (2005).

Mnoho krajín prešlo na kombináciu uvedených systémov financovania sociálneho zabezpečenia prostredníctvom využitia tzv. viacpilierového systému sociálneho zabezpečenia, v rámci využívania modelov sociálneho zabezpečenia.

2.4 Viacpilierový systém financovania sociálneho zabezpečenia

Peková (2005) píše, že tento systém je založený na využití rôznych zdrojov financovania sociálneho zabezpečenia od rôznych subjektov. Využíva jednak platenie povinných príspevkov jednotlivcov pri zamestnancoch, ale aj štátnu dotáciu.

V niektorých krajinách sa využíva trojpilierový systém financovania sociálneho zabezpečenia, ide o kombináciu:

- verejného pilieru,
- povinného súkromného pilieru,
- dobrovoľného súkromného pilieru.

Trojpilierový systém doporučuje aj Svetová banka.

Častý je aj dvojpilierový systém, ktorý zahŕňa:

- verejný pilier,
- dobrovoľný súkromný pilier.

2.4.1 Verejný pilier

Verejný pilier je upravený zákonom. Jeho cieľom je:

- zmiernenie chudoby v starobe;
- poistenie ďalších rizík (choroby, invalidity, dlhovekosti a podobne).

Tento pilier je založený na princípoch neekvivalencie, solidarity a teda na využitie:

- všeobecného programu zdravotnej starostlivosti;
- všeobecného programu sociálnej pomoci, rôznych foriem štátnej sociálnej podpory;
- univerzálnych dávok sociálneho zabezpečenia;
- štátom garantovanej minimálnej výšky starobného dôchodku;
- povinného poistenia.

Verejný pilier využíva priebežný systém financovania sociálneho zabezpečenia.

2.4.2 Povinný súkromný pilier

Tento pilier využíva prvky súkromného poistenia. Je upravovaný zákonom. Občan je povinný sporiť do kapitalizovaného fondu poisťovne. Povinný súkromný pilier je založený na:

- odluke od štátu – odluka financovania od štátneho rozpočtu;
- zrušení medzigeneračného prerozdeľovania;
- povinnom sporení jednotlivcov do poistných fondov;
- tvorbe poistno-technických rezerv u poisťovní zaradených do systému;
- využití princípu ekvivalencie medzi platbami poistencov a výplatou dávok v budúcnosti.

Typické je využívanie zásluhových dávok sociálneho zabezpečenia.

2.4.3 Dobrovoľný súkromný pilier

Dobrovoľný súkromný pilier využíva súkromné dobrovoľné poistenie. Je považovaný za nadstavbu v systéme sociálneho zabezpečenia. Jeho cieľom je oddelenie funkcie redistribúcie a funkcie sporenia. Typické je využívanie princípu ekvivalencie a zásluhovosti dávok. Je založený na:

- dobrovoľnom zmluvnom starobnom poistení jednotlivcov, resp. pripoistení;
- tvorbe poistno-technických rezerv;
- využití princípu ekvivalencie;
- odluke od štátu - odluka financovania od štátneho rozpočtu;
- zrušení medzigeneračného prerozdeľovania;
- prípadne aj na podnikovom zaopatrení.

2.5 Čiastkový záver

V kapitole sú definované základné pojmy z oblasti sociálneho zabezpečenia, ktoré sú nevyhnuté pri problematike sociálneho zabezpečenia. Definície z tejto kapitoly budú použité v ďalších kapitolách práce. V kapitole je taktiež obsiahnutá základná história sociálneho zabezpečenia.

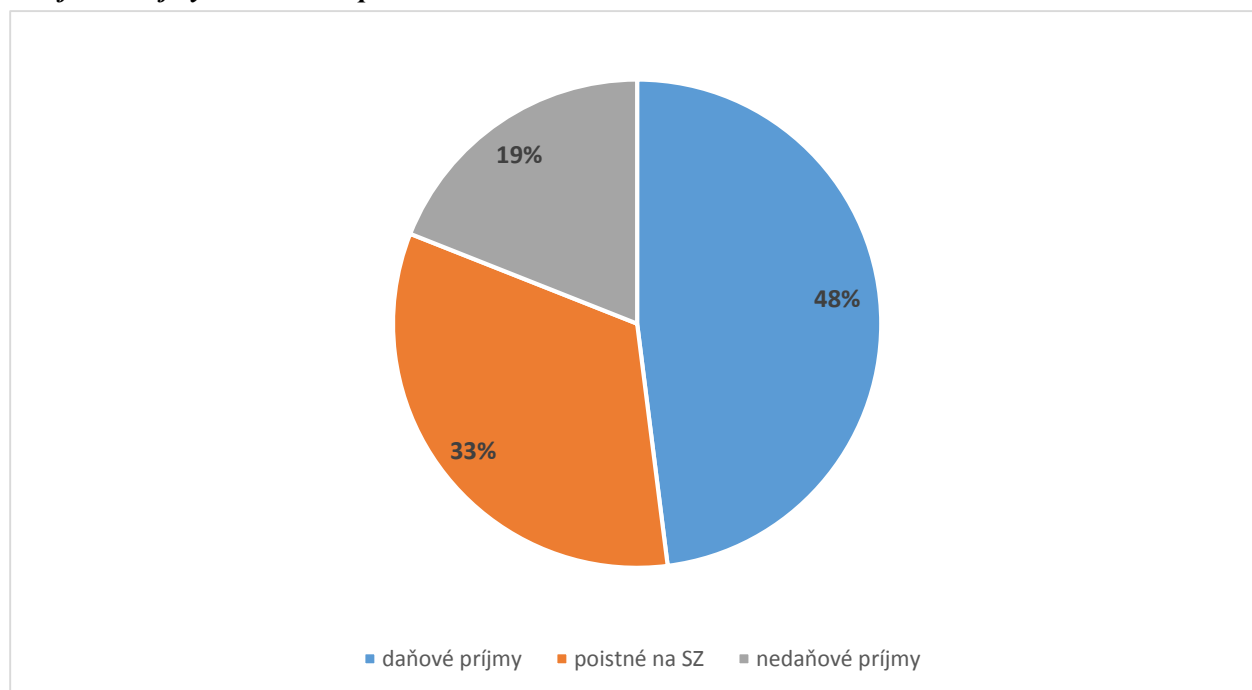
3 SYSTÉM SOCIÁLNEHO POISTENIA V ČESKEJ REPUBLIKE

Nasledujúca kapitola je zameraná na systém sociálneho poistenia v Českej republike. V kapitole je charakterizované sociálne zabezpečenie ČR, ako aj verejné zdravotné poistenie.

3.1 Príjmy zo sociálneho zabezpečenia

Poistné na sociálne poistenie je najvýdatnejším príjmom verejných rozpočtov ČR a tvorí približne 30% všetkých daňových príjmov. Podiel príjmov z poistného SZ na štátnom rozpočte ČR je zobrazený v grafe 3. 1.

Graf 3.1: Príjmy štátneho rozpočtu ČR

Zdroj: mfcz.cz, vlastné spracovanie

3.2 Konceptia sociálneho zabezpečenia ČR

Ako píše Vančurová (2014) poisťné sociálneho poistenia má medzi daňami špecifické postavenie. Sociálne poistenie je však tvorené uceleným a viac či menej oddeleným systémom, v ktorom je zahrnutá ako príjmová strana, tak aj komplikovaná výdavková strana vo forme dávkového systému.

V Českej republike je sociálne poistenie zložené z niekoľkých subsystémov. Systém sociálneho poistenia v ČR je zobrazený pomocou Obrázka 3.1.

Poistné na verejné zdravotné poistenie je určené k výdajom spojeným s financovaním zdravotnej starostlivosti, podrobnejšie kolektív autorov (2012). Tento podsystem je od ďalších odklonený najviac. Legislatívne prislúcha Ministerstvu zdravotníctva, poisťné je však príjmom jednotlivých zdravotných poisťovní, ktoré ho spravujú tvrdí Vančurová (2014). Ako píše Klazar (Veřejné finance, 2010) poistenci v tomto podsysteme sú všetci, ktorí majú trvalý pobyt na území Českej republiky, môže ísť predovšetkým o zamestnancov, osoby samostatne zárobkovo činné a štátnych poistencov. Štátnych poistencov môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej skupiny patria tí, za ktorých platí poisťné na verejné zdravotné poistenie štát vždy, napríklad nezaopatrené deti a dôchodcovia. V druhej skupine sa nachádzajú osoby, ktoré sú štátnymi poistencami len za predpokladu, že nemajú zdaniteľné príjmy, detailnejšie vid' Vančurová (2014).

Ďalším subsystémom je nemocenské poistenie, ako uvádza Vančurová (2014), dávky z neho majú byť čiastočnou náhradou chýbajúcich príjmov ekonomicky aktívnych občanov, napríklad z dôvodu krátkodobej práce neschopnosti alebo úrazu.

Peková (2005) píše, že dôchodkové poistenie je najvýznamnejšou oblasťou sociálneho zabezpečenia v ČR. Má za úlohu zabezpečiť občana v poproduktívnom veku, v starobe. Nie je sociálnou dávkou, ale je považované za náhradu príjmu v poproduktívnom veku. Klazar v publikácii Veřejné finance (2010) tvrdí, že toto poistenie sa týka iba zamestnancov a osôb samostatne zárobkovo činných.

Ako uvádza Kolektív autorov (2012), štát zaručuje sociálne zabezpečenie občanom nie len v dobe choroby alebo staroby, ale aj v prípade straty zamestnania, kedy ekonomicky aktívny občan nie je schopný zabezpečiť svoje potreby. Toto je riešené prostredníctvom štvrtého subsystému sociálneho zabezpečenia, čo je štátna politika zamestnanosti.

Nemocenské, dôchodkové poistenie a štátna politika zamestnanosti sú v zákonoch dohromady označované ako sociálne zabezpečenie. Poistné na sociálne zabezpečenie plyní do štátneho rozpočtu, tvrdí Vančurová (2014).

Obrázok 3.1: Sociálne zabezpečenie v ČR

Zdroj: Vančurová: Daňový systém ČR 2014

3.3 Sociálne zabezpečenie v ČR

Kolektív autorov (2012) píše, že sociálne zabezpečenie je radené medzi najvýznamnejšie položky, ktoré ovplyvňujú cenu práce.

Poplatníkmi sociálneho zabezpečenia sú:

- zamestnávateľia - FO alebo PO, ktorá zamestnáva aspoň jedného zamestnanca;
- zamestnanci – pracujúci na základe napr. pracovného pomeru, dohody o pracovnej činnosti, dohody o vykonaní práce;
- osoby samostatne zárobkové činné – sú povinné platiť poistné na dôchodkové poistenie a príspevok na štátnu politiku zamestnanosti, ak sa zúčastnia dôchodkového poistenia podľa predpisov o dôchodkovom poistení a poistné na nemocenské poistenie za podmienky, že sa zúčastnia nemocenského poistenia podľa predpisov o nemocenskom poistení;
- osoby dobrovoľne účastné dôchodkového poistenia – platia poistné na dôchodkové poistenie po dobu, na ktorú sa dobrovoľne zúčastnia dôchodkového poistenia;

- zahraničný zamestnanec – v prípade, že sa dobrovoľne zúčastní nemocenského poistenia sú povinný platiť poistné na nemocenské poistenie.

Výška poistného je stanovená percentnou sadzbou z vymeriavacieho základu za rozhodné obdobie.

Vančurová (2014) tvrdí, že vymeriavací základ je v podstate ekvivalentom základu dane u sociálneho poistenia. Využíva sa nielen pre výpočet sociálneho poistného, ale tiež pre stanovenie veľkosti dávky, na ktorú má osoba nárok, napr. starobný dôchodok. Vymeriavací základ sociálneho poistenia mal vždy veľmi blízko k niektorým čiastkovým základom dane z príjmov FO a táto väzba sa v posledných rokoch ešte viac prehĺbila.

Minimálny vymeriavací základ je nastavením najmenej tolerovanej hranice solidarity.

Maximálny vymeriavací základ naopak ohraničuje výšku solidarity v systémoch. A teda vyjadruje hranicu, za ktorou sa už solidarita od účastníkov systému nepožaduje a má sa za to, že už prispeli dostatočne. Ako uvádza Vančurová (2014), v prípade, že úhrn vymeriavacích základov presiahne v danom roku stanovenú výšku maximálneho vymeriavacieho základu, neplatí zamestnanec ani zamestnávateľ poistné z presahujúcej čiastky. Maximálny vymeriavací základ je v ČR zavedený od 1. 1. 2008. Najskôr bol stanovený ako 72násobok priemernej mzdy. S rastúcou priemernou mzdou v Českej republike rástol aj maximálny vymeriavací základ, uvádza Ženíšková (2015).

Vymeriavacím základom zamestnanca je úhrn príjmov, ktoré sú predmetom dane z príjmov FO podľa Zákona o daních z príjmov. Zdaniteľné príjmy z pohľadu sociálneho poistného majú však užší obsah než zdaňované príjmy u dane z príjmov FO. Do vymeriavacieho základu zamestnanca sa nezahŕňajú niektoré príjmy, napríklad: náhrada škody podľa zákonníku práce, vernostný prídavok baníkom, odstupné a podobne, viac viď Zákon České národní rady o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Vymeriavacím základom zamestnávateľa je čiastka odpovedajúca úhrnu vymeriavacích základov jeho zamestnancov.

Maximálnym vymeriavacím základom stanoveným na zamestnanca je 48 násobok priemernej mzdy na rok, čo činí 1 277 328,- Kč. Minimálnym vymeriavacím základom na zamestnanca nie je v prípade sociálneho poistenia určený.

Vymeriavacím základom osoby samostatne zárobkovo činné je:

- pre poistné na dôchodkové poistenie a príspevok na štátnu politiku nezamestnanosti čiastka, ktorú si určí, najmenej však vo výške 50% čiastkového základu dane z podnikania a inej samostatne zárobkovej činnosti stanovenej podľa § 7 Zákona o daních z príjmov;
- pre poistné na nemocenské poistenie sa vychádza z čiastky, ktorú si podnikateľ sám určí, najmenej však vo výške dvojnásobku čiastky rozhodnej podľa predpisu o nemocenskom poistení pre účasť zamestnancov na nemocenskom poistení. Účasť na nemocenskom poistení je pre osoby samostatne zárobkovo činné nepovinná.

Minimálny vymeriavací základ pre osobu samostatne zárobkovo činnú je 79 836,- Kč na rok. Maximálny vymeriavací základ je pre OSZČ, rovnako ako na zamestnanca, 48 násobok priemernej mzdy.

Osoba, ktorá sa dobrovoľne zúčastní dôchodkového poistenia si vymeriavací základ určí, minimálne však vo výške štvrtine priemernej mzdy platnej v kalendárnom roku, v ktorom sa poistné na dôchodkové poistenie platí.

Vymeriavacím základom zahraničného zamestnanca pre poistné na nemocenské poistenie je čiastka, ktorú si určí zahraniční zamestnanec, alebo dvojnásobok čiastky rozhodnej podľa predpisov o nemocenskom poistení pre účasť zamestnancom na nemocenskom poistení.

Rozhodným obdobím, z ktorého sa zisťuje vymeriavací základ, je kalendárny mesiac, za ktorý sa poistné platí. U osoby samostatne zárobkovo činné je rozhodným obdobím pre poistné na dôchodkové poistenie a príspevok na štátnu politiku nezamestnanosti kalendárny rok, za ktorý sa poistné platí.

Sadzby poistného stanovuje Zákon o poistnom na sociálnom zabezpečení a príspevku na štátnu politiku zamestnanosti nasledovne:

- u zamestnávateľa 25% z vymeriavacieho základu. Podrobnejšie členenie je zobrazené v tabuľke č. 3. 1;
- u zamestnanca 6,5% z vymeriavacieho základu;
- u osoby samostatne zárobkovo činnú je sadzba určená vo výške 29,2% z vymeriavacieho základu pre poistenie na dôchodkovom poistení a na štátnu politiku zamestnanosti. Samostatne zárobkovo činná osoba odvádza 2,3% z vymeriavacieho základu na dobrovoľné nemocenské poistenie;
- u osoby dobrovoľnej zúčastnenej na dôchodkovom poistení 28% z vymeriavacieho základu;
- u zahraničného zamestnanca 2,3% z vymeriavacieho základu.

Tabuľka 3.1:Sadzby sociálneho poistenia v ČR

	nemocenské poistenie	dôchodkové poistenie	štátna politika zamestnanosti	spolu
zamestnávateľa	2,3%	21,5%	1,20%	25%
zamestnanci	-	6,50%	-	6,50%
osoby samostatne zárobkovo činné	-	28%	1,20%	29,20%
osoby samostatne zárobkovo činné zúčastnené na nemocenskom poistení	2,30%	28%	1,20%	31,50%
osoby dobrovoľné účastné dôchodkového poistenia	-	28%	-	28%
zahraniční zamestnanci	2,30%	-	-	2,30%

Zdroj: Zákon o poistnom na sociálnom zabezpečení a príspevku na štátnu politiku zamestnanosti, vlastné spracovanie

Zamestnávateľ je povinný odvádzať aj poistné, ktoré je povinný platiť zamestnanec. Poistné odvodené za zamestnanca zrazí zamestnávateľ z jeho príjmu, ktorú mu zúčtoval. Povinnosťou zamestnávateľa je takisto výpočet poistného.

Čiastky poistného odvádza zamestnávateľ mesačne na účet príslušnej okresnej správy sociálneho zabezpečenia.

Povinnosť odvádzať poistné na účet príslušnej okresnej správy sociálneho zabezpečenie má takisto osoba samostatne zárobkovo činná.

Pri výpočte poistného sa vychádza zo zdaniteľného príjmu, ktorý sa upraví na vymeriavací základ. Výpočet poistného je zobrazený vo vzorci 3.1:

$$\text{sociálne poistenie} = \text{vymeriavací základ} \cdot \text{sadzba poistného} \quad (3.1)$$

3.4 Verejné zdravotné poistenie

Podľa Zákona o verejnom zdravotnom pojištění sú zdravotne poistení:

- osoby, ktoré majú trvalý pobyt na území ČR,
- osoby, ktoré na území ČR nemajú trvalý pobyt, pokiaľ sú zamestnancami zamestnávateľa, ktorý má sídlo alebo trvalý pobyt na území Českej republiky.

Zdravotné poistenie vzniká:

- dňom narodenia, ak ide o osobu s trvalým pobytom na území Českej republiky;
- dňom kedy sa osoba bez trvalého pobytu na území Českej republiky stala zamestnancom;
- dňom získania trvalého pobytu na území ČR.

Kolektív autorov (2012) uvádza, že platcom poistného na zdravotné poistenie je štát, ktorý platí poistné za definované skupiny obyvateľov, zamestnávateľ, ktorý odvádza poistné za svojich zamestnancov a poistenec. Poistenec je platcom poistného, ak je zamestnancom vykonávajúcim činnosť, z ktorej mu plynú príjmy zo závislej činnosti a funkčných požitkov podľa zákona o daniach z príjmov, osobou samostatne zárobkovo činnou alebo osobou bez zdaniteľných príjmov.

Štát platí v rámci verejného zdravotného poistenia za osoby, ktoré sa nachádzajú v sociálnej situácii, ktorú štát pokladá za tak významnú, že za ne preberá povinnosť platiť poistné uvádza Vančúrová (2014).

Rozhodným obdobím pre vyplatenie poistného u zamestnanca je kalendárny mesiac. U osoby samostatne zárobkovo činnej to je kalendárni rok, za ktorý sa poistné platí.

Vymeriavacím základom u zamestnanca je úhrn príjmov zo závislej činnosti a funkčných požitkov, ktoré sú predmetom dane z príjmov fyzických osôb a nie sú od tejto dane oslobodené. Poistné za zamestnanca sa stanoví z vymeriavacieho základu, najmenej však z minimálneho vymeriavacieho základu.

Maximálny vymeriavací základ verejného zdravotného poistenia na zamestnanca v ČR nie je stanovený. Minimálny vymeriavací základ je určený minimálnou mzdou, čo je 9 200,- Kč mesačne.

Minimálny vymeriavací základ pre OSZČ je rovná čiastke 159 666,- Kč na rok. Maximálny vymeriavací základ nie je stanovený vôbec.

3.5 Čiastkový záver

Tretia kapitola je zameraná na sociálne zabezpečenie Českej republiky. V kapitole je definovaná základná koncepcia sociálneho poistenia ČR. Sociálne zabezpečenie Českej republiky je zložené zo sociálneho poistenia a verejného zdravotného poistenia. Táto kapitola obsahuje základné rozdiely medzi sociálnym a zdravotným poistením. Výsledky tejto kapitoly budú použité v piatej kapitole diplomovej práce: Zhodnotenie a návrhy zmien sociálneho poistenia v Českej republike a v Slovenskej republike.

4 SYSTÉM SOCIÁLNEHO POISTENIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

V tejto kapitole sa budeme zaoberať sociálnym systémom Slovenskej republiky. Najskôr sa budeme venovať všeobecnej charakteristike sociálneho zabezpečenia SR. V kapitole sú taktiež obsiahnuté špecifiká jednotlivých subsystémov sociálneho zabezpečenia Slovenska.

4.1 Všeobecná charakteristika poistného systému SR

Macková (2012) uvádza, že právne vzťahy sociálneho zabezpečenia môžu byť založené na poistnom alebo zabezpečovacom princípe. Základný rozdiel vychádza z konštrukcie právnej úpravy práv a povinností subjektov zúčastňujúcich sa vzťahov v rámci daného systému. Právne vzťahy sociálneho zabezpečenia založené na poistnom princípe sú podmienené platením poistného. Jedná sa o systém sociálneho poistenia ako súhrnu poistných a dávkových vzťahov predstavujúcich v krajinách EÚ jednu z najdôležitejších častí práva sociálneho zabezpečenia. Od roku 1993 je to typické aj pre SR. Ostatné systémy: systém štátnej sociálnej podpory a systém sociálnej pomoci, majú iba subsidiárny charakter a sú založené na zabezpečovacom princípe. To znamená že neexistuje vzťah medzi finančnými vstupmi a výstupmi. Hlavnou úlohou všetkých právnych vzťahov sociálneho zabezpečenia je najmä adekvátne riešenie dôsledkov spôsobených sociálnymi udalosťami. Naplnenie základných sociálnych práv je garantované predpismi ústavného práva a Ústavou Slovenskej republiky.

Matlák (2009) tvrdí, že zákon č. 460/1992 Z. z. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov zaručuje všetkým občanom Slovenskej republiky jedno zo základných sociálnych práv, t. j. práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu ako aj pri strate živiteľa. Jedná sa o práva na sociálne zabezpečenie, ktoré je štát povinný realizovať. Realizácia tohto práva prebieha predovšetkým prostredníctvom sociálneho zabezpečenia.

Kečkéšová (2005) definuje právo sociálneho zabezpečenia ako súhrn právnych noriem upravujúcich spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú od narodenia až po smrť na základe určitých sociálnych udalostí. Jedná sa o súhrn právnych vzťahov obsahujúcich práva ale aj povinnosti, ktoré vznikajú pri poskytovaní hmotného zabezpečenia alebo inej pomoci občanom, ktorí sa ocitli v sociálnej situácii štátom uznanej a akceptovanej, s ktorými právne normy viažu určité plnenia.

Sociálnym zabezpečením v užšom zmysle slova rozumieme sociálne poistenie podľa zákona č. 461/2003 Z. z., o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. Toto sociálne poistenie je spravované Sociálnou poisťovňou, ktorá je verejnoprávnou inštitúciou zriadenou na výkon sociálneho poistenia. V širšom zmysle slova sociálne poistenie zahŕňa i zdravotné poistenie upravené zákonom o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov, ako uvádza Macková (2012). Systém sociálneho poistenia v širšom zmysle slova je zobrazený v obrázku 4. 1.

Obrázok 4.1: Sociálne zabezpečenie v SR

Zdroj: vlastné spracovania

4.2 Sociálne poistenie

Podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o sociálnom poistení), v sociálnom poistení je zahrnuté:

- nemocenské poistenie – ide o poistenie pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, ošetrovania chorého člena rodiny, tehotenstva a materstva;
- dôchodkové poistenie – ktoré je zložené z:
 - starobného poistenia – čo je poistenie na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia;
 - invalidného poistenia – ide o poistenie pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobo nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia;
- úrazové poistenie – jedná sa o poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania;

- garančné poistenie – ide o poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca a na úhradu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie;
- poistenie v nezamestnanosti – ako poistenie pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu nezamestnanosti.

Zárobkovou činnosťou, podľa Zákona o sociálnom poistení, rozumieme :

- právo na príjem zo závislej činnosti podľa zákona o dani z príjmov, okrem nepeňažného príjmu z predchádzajúceho právneho vzťahu, ktorý zakladal právo na príjem zo závislej činnosti podľa zákona o dani z príjmov, poskytnutého z prostriedkov sociálneho fondu;
- dosahovanie príjmu z podnikania a z inej samostatnej zárobkovej činnosti uvedených v § 6 ods. 1 a 2 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov (ďalej len zákon o dani z príjmov).

Poistencom je podľa zákona o sociálnom poistení fyzická osoba, ktorá je nemocensky poistená, dôchodkovo poistená alebo poistená v nezamestnanosti.

Podľa tohto zákona, zárobkovou činnosťou je aj činnosť, z ktorej príjem nepodlieha dani z príjmov, pretože tak ustanovujú predpisy a medzinárodné zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia. Rovnako sa postupuje v prípade, že sa uplatňuje medzinárodná zmluva, ktorá má prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky.

Za zamestnanca považujeme fyzickú osobu v právnom vzťahu, ktorý jej zakladá právo na pravidelný mesačný príjem zo závislej činnosti. Za zamestnanca sa nepovažujú napríklad FO v právnom vzťahu na základe dohody o brigádnickej práci študentov, FO v právnom vzťahu na základe dohody o vykonaní práce alebo dohody o pracovnej činnosti, ak je poberateľom starobného dôchodku, viac v § 4 zákona o sociálnom poistení.

Zákon o sociálnom poistení definuje samostatne zárobkovo činnú osobu ako fyzickú osobu, ktorá dovŕšila 18 rokov veku a v kalendárnom roku rozhodujúcom na vznik alebo na trvanie povinného nemocenského poistenia a povinného dôchodkového poistenia samostatne zárobkovo činnnej osoby dosahovala príjmy z podnikania alebo inej samostatne zárobkovej činnosti. Výnimkou je FO, ktorá podľa zmluvy o výkone osobnej asistencie vykonáva osobnú asistenciu fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím.

Zamestnávateľom je FO alebo PO, ktorá je povinná poskytovať zamestnancovi príjem zo závislej činnosti. Zamestnávateľ, ktorý je fyzickou osobou, musí mať na území SR trvalý pobyt, povolenie na prechodný pobyt alebo povolenie na trvalý pobyt. PO, ktorá je zamestnávateľom musí mať sídlo alebo sídlo organizačnej zložky v členskom štáte Európskej únie alebo v štáte, ktorý je zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore, alebo na území Švajčiarskej konfederácie alebo v štáte, s ktorým má SR uzatvorenú medzinárodnú zmluvu, ktorá má prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky.

4.2.1 Vymeriavací základ

Zákon o sociálnom poistení stanovuje všeobecný vymeriavací základ ako 12-násobok priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve Slovenskej republiky zistenej štatistickým úradom za príslušný kalendárny rok.

Vymeriavací základ zamestnanca je príjem plynúci zo zárobkovej činnosti okrem príjmov, ktorú nie sú predmetom dane alebo sú od dane oslobodené podľa zákona o dani z príjmov. Ako uvádza Macková (2012), od 1. januára 2010 zákonodarca v zákone o sociálnom poistení už taxatívne nevymedzuje najnižší vymeriavací základ zamestnanca.

Vymeriavací základ povinne nemocensky poistenej a povinne dôchodkovo poistenej SZČO je podiel jednej dvanástiny základu dane z príjmov samostatne zárobkovo činnnej osoby nezníženého o zaplatené poistné a koeficientu 1,486.

Vymeriavací základ poistenca, ktorý je dobrovoľne poistení je ním určená suma. Suma poistného na sociálne poistenie sa určujú percentuálnou sadzbou z vymeriavacieho základu dosiahnutého v rozhodujúcom období.

Vymeriavací základ v úhrne je mesačne najviac:

- na platenie poistného na nemocenské poistenie zamestnancom, povinne nemocensky poistenou samostatne zárobkovo činnou osobou a dobrovoľne nemocensky poistenou osobou v kalendárnom roku 5-násobok jednej dvanástiny všeobecného vymeriavacieho základu, ktorý platil v kalendárnom roku, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa platí poistné na nemocenské poistenie;
- na platenie poistného na dôchodkové poistenie zamestnancom, povinne dôchodkovo poistenou samostatne zárobkovo činnou osobou a dobrovoľne dôchodkovo poistenou

osobou a na platenie poistného na poistenie v nezamestnanosti zamestnancom a dobrovoľne poistenou osobou v nezamestnanosti v kalendárnom roku 5-násobok jednej dvanástiny všeobecného vymeriavacieho základu, ktorý platil v kalendárnom roku, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa platí poistné na dôchodkové poistenie a poistné na poistenie v nezamestnanosti.

Vymeriavací základ zamestnávateľa je VZ jeho zamestnanca. Vymeriavací základ zamestnávateľa na platenie poistného na nemocenské poistenie, poistného na dôchodkové poistenie, poistného na garančné poistenie, poistného na poistenie v nezamestnanosti a poistného do rezervného fondu solidarity za každého jeho zamestnanca je mesačne najviac v kalendárnom roku 5-násobok jednej dvanástiny všeobecného vymeriavacieho základu, ktorý platil v kalendárnom roku, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa platí poistné na nemocenské poistenie, poistné na dôchodkové poistenie, poistné na garančné poistenie, poistné na poistenie v nezamestnanosti a poistné do rezervného fondu solidarity. VZ zamestnávateľa na platenie poistného na úrazové poistenie nie je obmedzený najvyššou výškou.

4.2.2 Sadzby sociálneho poistenia

Sadzby sociálneho poistenia stanovuje zákon o sociálnom poistení. Sadzby sa líšia v závislosti od subsystému poistenia a platcu poistného. V Tabuľke 4. 1 sú zobrazené sadzby jednotlivých poistení. Výška sadzby úrazového poistenia je stanovená v rozmedzí od 0,3% z VZ do 2,1% z VZ a závisí od zaradenia do takzvanej nebezpečnej triedy. Nebezpečnostná trieda sa určuje v závislosti od bezpečnostného rizika jednotlivých skupín ekonomických činností podľa odvetvovej klasifikácie ekonomických činností. Zaradenie zamestnávateľa do nebezpečnostnej triedy určí Sociálna poisťovňa.

Tabuľka 4.1: Sadzby sociálneho poistenia v SR

	Nemocenské	Dôchodkové		Poistenie v nezamestnanosti	Rezervný fond solidarity	Spolu
		Starobné	Invalidné			
Zamestnanec	1,40%	4%	3%	1%		9,40%
Zamestnávateľ	1,40%	14%	3%	1%	4,75%	24,40%
Povinne poistená SZČO	4,40%	18%	6%		4,75%	33,15%
Dobrovoľne poistená osoba	4,40%	18%	6%	2%	4,75%	35,15%
Štát		18%	6%		2%	26,00%
Sociálna poisťovňa		18%	6%			24,00%

Zdroj: Zákon o sociálnom poistení, vlastné spracovanie

4.2.3 Nemocenské poistenie

Z nemocenského poistenia sú vyplácané nasledovné nemocenské dávky:

- nemocenské,
- ošetrovné,
- vyrovnávacia dávka,
- materské.

Na základe zákona o sociálnom poistení povinne nemocensky poistení sú zamestnanec a SZČO, ktorej príjem z podnikania alebo inej samostatnej zárobkovej činnosti bol vyšší ako 12-násobok vymeriavacieho základu pre povinne nemocensky poistenú samostatne zárobkovo činnú osobu.

Dobrovoľne nemocensky poistená osoba môže byť FO po dovŕšení 16 roku veku, ktorá má na území Slovenska trvalý pobyt, ak nie je povinne nemocensky poistená. Zároveň nesmie mať priznaný starobný dôchodok, ani byť poberateľom invalidného dôchodku. Dobrovoľne nemocensky poistená osoba musí byť súčasne dobrovoľne dôchodkovo poistená.

Poistné na nemocenské poistenie platí:

- zamestnanec,
- zamestnávateľ,
- povinne nemocensky poistená SZČO,
- dobrovoľne nemocensky poistená osoba.

4.2.4 Dôchodkové poistenie

Zákon o sociálnom poistení stanovuje dávky z dôchodkového poistenia nasledovne:

- zo starobného poistenia
 - starobný dôchodok,
 - predčasný starobný dôchodok,
 - vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok,
 - sirotský dôchodok,
 - vyrovnávací príplatok,
- z invalidného poistenia
 - invalidný dôchodok,
 - vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok,
 - sirotský dôchodok.

Povinne dôchodkovo poistení sú zamestnanci a samostatne zárobkovo činné osoby, ktoré sú povinne nemocensky poistené, podrobnejšie v § 15 zákona o sociálnom poistení.

Dobrovoľne dôchodkovo poistená osoba môže byť fyzická osoba po dovŕšení 16 roku veku, ktorá má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt, povolenie na prechodný pobyt alebo povolenie na trvalý pobyt a nemá priznaný predčasný starobný dôchodok.

Poistné na starobné poistenie platí:

- zamestnanec,
- zamestnávateľ,
- povinne dôchodkovo poistená SZČO,
- dobrovoľne dôchodkovo poistená osoba,
- štát,
- sociálna poisťovňa.

Platiteľom invalidného poistenia je:

- zamestnanec,
- zamestnávateľ,
- povinne dôchodkovo poistená SZČO,
- štát.

Poistné na invalidné poistenie neplatí poistenec, ktorý je dôchodkovo poistený po priznaní starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku. Štát platí poistné na starobné poistenie, invalidné poistenie a poistné do rezervného fondu solidarity za FO za určité osoby, napríklad za FO s trvalým pobytom na území SR, ktorá sa riadne stará o dieťa do šiestich rokov veku, bližšie v zákone o sociálnom poistení. Sociálna poisťovňa platí poistné na starobné poistenie, za poberateľov úrazovej renty do dovŕšenia dôchodkového veku alebo priznania predčasného starobného dôchodku.

4.2.5 Úrazové poistenie

Z úrazového poistenia sa za podmienok ustanovených zákonom o sociálnom poistení poskytujú úrazové dávky a to:

- úrazový príplatok,
- úrazová renta,
- jednorazové vyrovnanie,
- pozostalostná úrazová renta,

- pracovná rehabilitácia a rehabilitačné,
- rekvalifikácia a rekvalifikačné,
- náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenské uplatnenia,
- náhrada nákladov spojených s liečením,
- náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Povinne úrazovo poistený je zamestnávateľ, ktorý zamestnáva aspoň jednu FO vykonávajúcu zárobkovú činnosť v pracovnoprávnom vzťahu.

Poistné na úrazové poistenie platí zamestnávateľ.

Nárok na úrazové dávky z úrazového poistenia má zamestnanec zamestnávateľa po splnení podmienok ustanovených zákonom o sociálnom poistení, ako aj ďalšie osoby uvedené v § 17 ods. 2 a 3 zákona o sociálnom poistení.

4.2.6 Garančné poistenie

Z garančného poistenia poskytuje dávka garančného poistenia.

Povinne garančne poistený je zamestnávateľ zamestnanca v pracovnoprávnom vzťahu a člena družstva, ktorý je v pracovnom vzťahu k družstvu. Poistné na úrazové poistenie platí zamestnávateľ.

Nárok na dávku garančného poistenia z garančného poistenia zamestnávateľa má jeho zamestnanec po splnení podmienok stanovených zákonom o sociálnom poistení.

4.2.7 Poistenie v nezamestnanosti

Zákon o sociálnom poistení ustanovuje na základe poistenia v nezamestnanosti poskytovať dávku v nezamestnanosti.

Povinne poistený v nezamestnanosti je zamestnanec, ktorý je povinne nemocensky poistený, ak zákon o sociálnom poistení neustanovuje inak.

Dobrovoľne poistená osoba v nezamestnanosti môže byť:

- FO, ktorá je súčasne dobrovoľne nemocensky poistená a dobrovoľne dôchodkovo poistená;

- samostatne zárobkovo činná osoba, ktorá má na území SR trvalý pobyt a:
 - je povinne nemocensky poistená a povinne dôchodkovo poistená alebo
 - má prerušené povinné nemocenské poistenie a povinné dôchodkové poistenie SZČO z dôvodu potreby osobného a celodenného ošetrovania blízkej osoby, ktorého zdravotný stav podľa potvrdenia lekára nevyhnutne vyžaduje ošetrovanie inou osobou a:
 - je povinne nemocensky poistená a povinne dôchodkovo poistená alebo
 - má prerušené povinné nemocenské poistenie a povinné dôchodkové poistenie SZČO z dôvodu celodenného ošetrovania blízkej osoby.

Blízkou osobou rozumieme choré dieťa, chorú manželku, chorého manžela, chorého rodiča, alebo chorého rodiča manžela (manželky).

Poistené na poistenie v nezamestnanosti platí zamestnanec, zamestnávateľ a dobrovoľne poistená osoba v nezamestnanosti.

4.2.8 Sociálna poisťovňa

Keškéssová (2005) uvádza, že podľa platnej právnej úpravy, ktorá upravuje rozsah sociálneho poistenia, právne vzťahy pri vykonávaní sociálneho poistenia, organizáciu sociálneho poistenia, financovanie sociálneho poistenia, dozor nad vykonávaním sociálneho poistenia a konanie vo veciach sociálneho poistenia, bolo nanovo upravené fungovanie sociálneho poistenia, ktoré vykonáva Sociálna poisťovňa. Sociálna poisťovňa je právnická osoba so sídlom v Bratislave. Sociálna poisťovňa pri výkone sociálneho poistenia plní funkciu prístupového bodu, príslušnej inštitúcie miesta bydliska, inštitúcie miesta pobytu, styčného orgánu a je kontaktná inštitúcia na komunikáciu medzi príslušnými inštitúciami a príjemcami dávok a medzi inštitúciami členských štátov EÚ, inštitúciami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore a inštitúciou Švajčiarskej konfederácie. Na jej čele je generálny riaditeľ, ktorého vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky.

Orgánmi Sociálnej poisťovne sú:

- generálny riaditeľ Sociálnej poisťovne,
- Dozorná rada Sociálnej poisťovne,

- riaditeľ pobočky Sociálnej poisťovne.

Macková tvrdí, že nad vykonávaním sociálneho poistenia vykonáva dozor štát prostredníctvom orgánov dozoru štátu, ktorými sú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstvo financií SR a iné orgány podľa osobitých predpisov.

Sociálna poisťovňa vyberá poistné do siedmich fondov a zostavuje rozpočet v členení na:

- základný fond nemocenského poistenia,
- základný fond starobného poistenia,
- základný fond invalidného poistenia,
- základný fond úrazového poistenia,
- základný fond garančného poistenia,
- základný fond poistenia v nezamestnanosti,
- rezervný fond solidarity,
- správny fond.

Príjmy Sociálnej poisťovne sú uvedené v § 159 zákona o sociálnom poistení, patria sem napríklad: poistné a 0,25% z príspevkov na starobné dôchodkové sporenie, suma dôchodkových práv získaných v dôchodkovom systéme Európskej únie prevedená na účet Sociálnej poisťovne z účtu dôchodkového systému Európskej únie, pokuty a penále a ostatné príjmy podľa tohto predpisu.

Výdavky Sociálnej poisťovne stanovuje zákon o sociálnom poistení. Výdavky Sociálnej poisťovne tvoria úhrada dávok sociálne poistenia, úhrada nákladov súvisiacich s vykonávaním sociálneho poistenia a starobného dôchodkového sporenia, ako aj ďalšie výdavky uvedené v § 160 zákona o sociálnom poistení.

4.3 Zdravotné poistenie

Zdravotné poistenie, právne vzťahy vznikajúce na základe zdravotného poistenia a prerozdeľovanie poistného na verejné zdravotné poistenie sa riadi zákonom č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o zdravotnom poistení).

Vykonávanie verejného zdravotného poistenia je činnosť vo verejnom záujme, pri ktorej sa hospodári s verejnými prostriedkami. Verejné zdravotné poistenie vykonávajú zdravotné poisťovne za podmienok ustanovených v zákone č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zdravotné poistenie je:

- povinné verejné zdravotné poistenie, na základe ktorého sa poskytuje poistencom zdravotná starostlivosť a služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti,
- individuálne zdravotné poistenie, na základe ktorého sa poskytuje poistencom individuálneho zdravotného poistenia zdravotná starostlivosť v rozsahu určenom v zmluve podľa osobitného predpisu.

Individuálne zdravotné poistenie vzniká na základe prejavu vôle subjektov, pričom ide o zmluvný vzťah medzi poistencom a komerčnou poisťovňou. Na vznik individuálneho zdravotného poistenia sa nevyžaduje existencia účasti na verejnom zdravotnom poistení a naopak, existencia na verejnom zdravotnom poistení nevyklučuje možnosť byť účastníkom poistného vzťahu v rámci individuálneho zdravotného poistenia.

Poistencom rozumieme fyzickú osobu, ktorá je povinne verejne zdravotne poistená podľa zákona o zdravotnom poistení. Povinne verejne zdravotne poistená je FO, ktorá má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Verejné zdravotné poistenie vzniká narodením fyzickej osoby.

Podľa zákona o zdravotnom poistení je poistné povinný platiť:

- zamestnanec,
- samostatne zárobkovo činná osoba,

- zamestnávateľ,
- štát,
- platiteľ dividend.

Sadzba poistného je stanovená nasledovne:

- pre zamestnanca 4% z vymeriavacieho základu,
- pre samostatne zárobkovo činnú osobu 14% z vymeriavacieho základu,
- pre zamestnávateľa 10% z vymeriavacieho základu,
- pre štát 4% z vymeriavacieho základu.

4.3.1 Vymeriavací základ

Vymeriavacím základom zamestnanca je plnenie poskytnuté zamestnávateľom.

Vymeriavací základ SZČO je vo výške podielu základu dane z príjmov FO zo zárobkovej činnosti dosiahnutého v rozhodujúcom období, ktorý nie je znížený o zaplatené poistné na povinné verejné zdravotné poistenie, poistné na povinné nemocenské poistenie, poistné na povinné dôchodkové poistenie a povinné príspevky na starobné dôchodkové sporenie, ktoré sa platia spolu s poistným na povinné dôchodkové poistenie, poistné do rezervného fondu solidarity povinnej dôchodkovo poistenej samostatne zárobkovo činnnej osoby a koeficientu 1,486.

Zákon o zdravotnom poistení stanovuje VZ zamestnávateľa na účely platenia poistného vo výške vymeriavacieho základu každého jeho zamestnanca.

Poistenec, ktorý má príjem z dividend má povinnosť platiť poistné aj z tohto príjmu. Vymeriavací základ pre odvod poistného z dividend je suma vyplatená v kalendárnom roku.

4.4 Čiastkový záver

Kapitola je zameraná na systém sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky. Čitateľ sa oboznámi so základnými princípmi a charakteristikami sociálneho poistenia na Slovensku. Sociálne zabezpečenie je zložené zo sociálneho poistenia a z verejného zdravotného poistenia.

Ako si možno všimnúť, sociálne poistenie má zložitejšiu konštrukciu. Údaje a výsledky z tejto kapitoly budú ďalej použité v nasledujúcej kapitole.

5 ZHODNOTENIE A NÁVRHY ZMIEN SOCIÁLNEHO POISTENIA V ČESKEJ REPUBLIKE A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Prvým januárom 1992 zaniká Česká a Slovenská Federatívna Republika a vznikajú dva osamostatnené štáty a to Česká republika a Slovenská republika. A tak sa z jedného systému sociálneho poistenia stávajú dva rozdielne systémy. V predchádzajúcich kapitolách sme sa zamerali na jednotlivé sociálne systémy oboch krajín. Nasledujúca kapitola diplomovej práce je zameraná na porovnanie oboch týchto systémov, na zhodnotenie a návrhy zmien poistenia oboch krajín. Hoci Česko aj Slovensko sú samostatnými štátmi, obe však patria do Európskej únie, ktorá sa snaží o harmonizáciu daní v rámci únie.

5.1 Porovnanie koncepcie sociálneho zabezpečenia ČR a SR

Hoc Slovenská republika a Česká republika majú spoločnú históriu, jednotlivé systémy sa od seba líšia. Kým príjmy zo sociálneho zabezpečenia Českej republiky tvoria časť štátneho rozpočtu, príjmy zo sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky sú príjmom Sociálnej poisťovne. Rozdiely si môžeme všimnúť už pri samotnej konštrukcii sociálneho systému. Ako je uvedené v predchádzajúcich kapitolách sociálne zabezpečenie v širšom zmysle slova je zložené zo sociálneho poistenia a z verejného poistenia. Rozdiely medzi konštrukciou sociálneho zabezpečenia na Slovensku a v Čechách je zachytený v Tabuľke 5.1.

Tabuľka 5.1: Porovnanie konštrukcie sociálneho zabezpečenia v ČR a SR

	Sociálne poistenie	Zdravotné poistenie
Česká republika	dôchodkové poistenie štátna politika zamestnanosti nemocenské poistenie	verejné zdravotné poistenie
Slovenská republika	dôchodkové poistenie nemocenské poistenie úrazové poistenie garančné poistenie poistenie v nezamestnanosti	verejné zdravotné poistenie

Zdroj: vlastné spracovanie

Na zlepšenie sociálneho systému Slovenskej republiky bolo navrhnuté zjednodušenie konštrukcie tohto systému. Zjednodušenie by mohlo znamenať úsporu administratívnych nákladov.

5.2 Porovnanie výpočtu čistej mzdy

Výška čistej mzdy je výrazne ovplyvnená poisteným na sociálne a zdravotné poistenie. V modelových príkladoch je demonštrovaný výpočet čistej mzdy, odvodov na sociálne poistenie a zdravotné poistenie v Českej republike a v Slovenskej republike. Pri výpočtoch je použitý kurz Českej národnej banky k dátumu 16. apríla 2016, kedy jedno euro sa rovnalo 27,025 Kč.

Pán Vrabec má hrubú mzdu vo výške 27 025,- Kč/mesačne. Pán Vrabec má jedno dieťa, na ktoré uplatňuje daňové zvýhodnenie a má podpísané prehlásenie k dani. Výpočet čistej mzdy pána Vrabca je zobrazený v Tabuľke 5. 2.

Tabuľka 5.2: Výpočet čistej mzdy v ČR

Výpočet čistej mzdy v ČR	Kč	€
Hrubá mzda	27 025	1 000,00
ZP zamestnávateľ (9%)	2 432	90,00
SP zamestnávateľ (25%)	6 757	250,03
Superhrubá mzda	36 214	1 340,03
Základ dane	36 300	1 343,20
Daň z príjmu F0 (15%)	5 445	201,48
Zľava na poplatníka	2 070	76,60
Daňové zvýhodnenie na dieťa	1 117	41,33
Daň po zľavách a daňovom zvýhodnení	2 258	83,55
ZP zamestnanec (4,5%)	1 217	45,03
SP zamestnanec (6,5%)	1 757	65,00
Čistá mzda	21 793	806,42

Zdroj: vlastné spracovanie

Pán Vrabec zaplatí na poistnom na sociálne a zdravotné poistenie celkom 110 €. Celková čiastka, ktorú zamestnanec zaplatí do štátneho rozpočtu je rovná 194 eurám. Zamestnávateľ pána Vrabca zaplatí celkom 1 340 €. Z tejto čiastky tvorí poistné na zdravotné a sociálne poistenie 340 €.

Ako by sa zmenil postup výpočtu a samotná výška čistej mzdy, ak by bol pán Vrabec občanom Slovenskej republiky, pracujúci na Slovensku je zachytený v Tabuľke 5. 2.

Tabuľka 5.3: Výpočet čistej mzdy v SR

	€	Kč
Hrubá mzda	1 000	27 025,00
ZP zamestnanec 4%	40	1 081,00
SP zamestnanec 9,4%	94	2 540,35
Základ dane	866	23 403,65
Mesačná nezdaniteľná časť ZD	316,94	8 565,30
ZD pred zdanením	549,06	14 838,35
Daň z príjmov FO 19%	104,32	2 819,25
Daňový bonus na dieťa	21,41	578,61
Daň upravená o daňový bonus	82,92	2 240,91
ZP zamestnávateľ 10%	100	2 702,50
SP zamestnávateľ 25,2%	252	6 810,30
Čistá mzda	783,00	21 160,58

Zdroj: vlastné spracovanie

Z uvedeného vyplýva, že pre pána Vrabca je výhodnejšie pracovať v Českej republike. Pán Vrabec zaplatí do štátnej pokladne celkom 217 €, z čoho odvody na sociálne a zdravotné poistenie sú vo výške 130 €. Celková práca pána Vrabca by jeho zamestnávateľa stála 1 352 €.

5.3 Vymeriavací základ

Limity vymeriavacích základov majú podstatný vplyv na výšku odvádzaného poistenia. Limity VZ pre zamestnancov, zamestnávateľov a samostatne zárobkové činné osoby v Českej republike sú zobrazené v tabuľke 5.4.

Tabuľka 5.4: Limity vymeriavacieho základu v ČR

	Sociálne poistenie		Zdravotné poistenie	
	Minimálny VZ	Maximálny VZ	Minimálny VZ	Maximálny VZ
zamestnanec a zamestnávateľ	neurčený	1 277 328 Kč/rok	9 200 Kč/mesiac	neurčený
OSZČ	79 836 Kč/rok	1 277 328 Kč/rok	159 666 Kč/rok	zrušený

Zdroj: vlastné spracovanie

V tabuľke č. 5.5 sú zobrazené limity vymeriavacích základov pre zamestnancov, zamestnávateľov a osoby samostatne zárobkovo činné na Slovensku.

Tabuľka 5.5: Limity VZ v SR

	Sociálne poistenie		Zdravotné poistenie	
	minimálny VZ	maximálny VZ	minimálny VZ	maximálny VZ
zamestnanec a zamestnávateľ	neurčený	4 120 €/mesiac	neurčený	4 120 €/mesiac
OSVČ	412 €/mesiac	4 120 €/mesiac	412 €/mesiac	4 120 €/mesiac

Zdroj: vlastné spracovanie

Limity VZ dokážu v značnej miere ovplyvniť celkový príjem ekonomických subjektov. Pre zvýšenie príjmov do sociálneho zabezpečenia sa navrhuje zrušiť maximálny vymeriavací základ. Namiesto toho je odporúčené po dosiahnutí limitu zaviesť zvláštnu sadzbu na poistné. Z čiastky, ktorá presahuje maximálny limit vymeriavacieho základu, by platca poistného odvádzal na sociálne zabezpečenie zníženú sadzbu. Nová sadzba sociálneho zabezpečenia by musela byť dostatočne nízka, aby zbytočne nezaťažovala poplatníka. Sadzba pre prekročený limit VZ by mala byť v rozmedzí 0,1% – 0,5%. Takýmto spôsobom by bolo dosiahnuté zvýšenie príjmov štátneho rozpočtu, resp. príjmov Sociálnej poisťovne. Toto odporúčanie sa týka najmä dôchodkového poistenia. Toto odporúčanie je platné pre obe republiky.

5.4 Starnutie populácie

Krebs (2010) píše, že s procesom starnutia populácie sa stretávajú všetky vyspelé krajiny sveta, Českú republiku a Slovensko nevynímajúc. Kvôli predlžovaniu dĺžky života

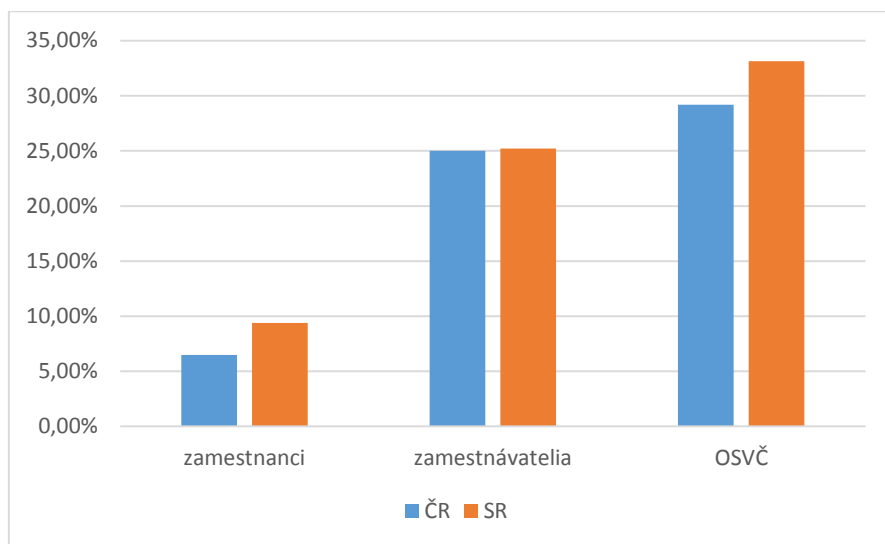
a znižovaní pôrodnosti vznikajú obavy o udržateľnosť budúcich verejných výdajov. Znižovanie úmrtnosti starých osôb znamená, že ich pribúda, a je potreba vyplácať ďalšiu dobu väčší objem starobných dôchodkov, tým pádom rastú nároky na zdravotné a sociálne zabezpečenie.

Starobné dôchodky sú vyplácané z príjmov ktoré, do verejných rozpočtov plynú zo zdravotného a sociálneho zabezpečenia. Na zlepšenie situácie je navrhnuté, aby vlády oboch krajín podporovali pôrodnosť. Podpora by mala byť finančného aj materiálneho charakteru, napríklad vo forme detského oblečenia, školských pomôcok pre deti, a podobne. Podporovať by sa mali najmä tie rodiny, ktoré nemajú dostatočný príjem. Takisto sa navrhuje začleniť matky s malými deťmi do práce. Napríklad na pracoviskách, kde pracuje viac ako 250 zamestnancov by boli zriadené jasle. V jasliach by pracovali pestúnky, ktoré by platil zamestnávateľ a určitou čiastkou na ich financovaní by sa podieľal aj štát. Povinnosť zriaďovať jasle by musela vychádzať z legislatívy. Matky s malými deťmi by tak mohli nastúpiť do práce skôr, bez toho aby museli platiť pestúnky. Matkám by malo byť umožnené kedykoľvek navštíviť dieťa. Takýmto spôsobom by sa znížili výdavky na materské. Matky by zarábali mzdu, z ktorej platia odvody. Zároveň by sa teda zvýšil príjem na poistnom sociálneho zabezpečenia. Problém starnutia populácie je veľmi závažný, a preto je doporučené aby sa ním vlády oboch republík začali čím skôr zaoberať.

5.5 Porovnanie sadzieb poistného ČR a SR

Sadzby sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky sú zobrazené v Grafe 5. 1.

Graf 5.1: Porovnanie sadzieb sociálneho poistenie v ČR a v SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Z grafu vyplýva, že sadzby na sociálne poistenie oboch krajín sú podobné.

5.6 Čiastkový záver

Kapitola je zameraná na porovnanie systémov sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky. V kapitole sú uvedené návrhy a zlepšenia sociálneho systému oboch krajín. Slovenskej republike bolo doporučené zjednodušiť konštrukciu systému sociálneho poistenia. Kapitola obsahuje taktiež výpočet čistej mzdy zamestnancov v Českej republike aj na Slovensku.

Odporúča sa tiež zrušenie maximálnych vymeriavacích základ pri výpočte poistného. Českej republike ako aj Slovenskej republike boli odporučené kroky, ktoré by viedli k zvýšeniu pôrodnosti. Takisto bolo doporučené venovať sa problematike starnutia populácie, ktorá sa stáva veľmi závažným problémom.

Kapitola zhŕňa základne rozdiely dvoch krajín, ktoré kedysi tvorili jeden štát.

6 ZÁVER

Cieľom práce bola komparácia systémov sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky, ako aj zhodnotenie týchto systémov a prípadne návrhy na zlepšenie sociálneho zabezpečenia oboch krajín.

V jednotlivých kapitolách bol čitateľ oboznámený s problematikou sociálneho poistenia. Práca bola postupne zameraná na systémy sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky. Sociálne zabezpečenie Českej republiky sa skladá zo sociálneho poistenia a zdravotného poistenia. V práci je v stručnosti charakterizované sociálne aj zdravotné poistenie Českej republiky.

Podobne aj sociálne zabezpečenie Slovenskej republiky je zložené zo sociálneho a zdravotného poistenia. Avšak konštrukcia sociálneho poistného je komplikovaná. Slovenskej republike bolo navrhnuté zjednodušenie sociálneho poistného.

Obom krajinám bolo navrhnuté zrušenie maximálneho limitu vymeriavacieho základu. Namiesto toho, bolo doporučené zníženie sadzby poistného po dosiahnutí hranice limitu. Slovenskej republike ako aj Českej republike bolo doporučené zvýšenie pôrodnosti. Kroky, ktoré by mohli pomôcť zvýšiť pôrodnosť sú uvedené v piatej kapitole diplomovej práce.

V diplomovej práci boli použité základné metódy vedeckej práce, konkrétne deskripcia a komparácia.

V závere môžeme skonštatovať, že systémy sociálneho zabezpečenia Českej republiky a Slovenskej republiky majú zhodné, ale aj odlišné znaky.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Odborná literatúra

HAMERNÍKOVÁ B., A. MAAYTOVÁ a kol. *Veřejné finance*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 340 s. ISBN 978-80-7357-497-0.

KEČKÉŠOVÁ, Marta. *Základ práva sociálneho zabezpečenia*. Bratislava: Občianské združenie sociálna práca, 2005. 180 s. ISBN 80-89-185-15-0.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-574-8

MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Poistný systém v Slovenskej republike s príkladmi*. Šamorín: Heuréka, 2012, 420. s. ISBN 978-80-89122-77-6.

MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2009. 161 s. ISBN 978-80-89122-53-0.

MACKOVÁ, Zuzana. *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001. 144 s. ISBN 80-7160-141-1.

MATLÁK, J. a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2009, 89 s. ISBN: 978-80-7380-212-7.

ONDRUŠOVÁ, Zlata a kol. *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD, 2009. 139 s. ISBN 978-80-7392-109-5.

PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance, úvod do problematiky*. 3. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2005. 528 s. ISBN 80-7357-049-1.

STRIEŽENEC, Štefan. *Teória a metodológia sociálnej práce*. Trnava: Tripsoft, 2006, 296 s. ISBN 80-969390-4-1.

ŠEBESTÍKOVÁ, Viola. *Daňová a sociální optimalizace ve vztahu k nezaměstnanosti v České republice*. Ostrava : VŠB-TU Ostrava, 2012, 194 s. ISBN 978-80-248-2938-8.

ŠIROKÝ, Jan a kol. *Tvoříme a publikujeme odborné texty*. Brno: Computer Press, 2011. 208 s. ISBN 978-80-25135-10-5

VANČUROVÁ, Alena a Lenka LÁCHOVÁ. *Daňový systém ČR 2014*. 12. vyd. Praha: 1. VOX, 392 s. 2014. ISBN 978-80-87480-23-6.

ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2012, 110 s. ISBN 978-80-8078-487-4.

ŽENÍŠKOVÁ, Marta. *Pojistné na sociálnu zabezpečení zamestnávateľů, OSVČ, dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady k 1. 1. 2015*. 7. vyd. Olomouc: ANAG, 2015. 280 s. ISBN 978-7263-927-4.

Internetové zdroje:

Předpis č. 461/2003 Z. z. Zákon o sociálnom poistení. Dostupné z:
<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-461>

Předpis č. 580/2004 Z. z. Zákon o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné z:
<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-580/znenie-20160102>

Předpis. č. 595/2003 Z. Z. Zákon o dani z príjmov. Dostupné z:
<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-595>

Předpis č. 48/1997 Sb. Zákon o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Dostupné z:
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-48>

Předpis č. 586/1992 Sb. Zákon České národní rady o daních z příjmů. Dostupné z:
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586>

Předpis č. 589/1992 Sb. Zákon České národní rady o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Dostupné z:
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-589>

Sociálna poisťovňa. Dostupné z:
<http://www.socpoist.sk/o-socialnej-poistovni-yuz/49233s>

Štátny rozpočet ČR. Dostupné z:
<http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2016/schodek-statniho-rozpocetu-za-rok-2015-je-23541>

Taxation trends in the European Union. Dostupné z:
http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2015/report.pdf

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 3.1: Sociálne zabezpečenie v ČR.....	20
Obrázok 4.1: Sociálne zabezpečenie v SR	27

ZOZNAM GRAFOV

Graf 3.1: Príjmy štátneho rozpočtu ČR.....	18
Graf 5.1: Porovnanie sadzieb sociálneho poistenia v ČR a v SR.....	45

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 3.1: Sadzby sociálneho poistenia v ČR.....	23
Tabuľka 4.1: Sadzby sociálneho poistenia v SR.....	31
Tabuľka 5.1: Porovnanie konštrukcie sociálneho zabezpečenia v ČR a SR.....	40
Tabuľka 5.2: Výpočet čistej mzdy v ČR.....	41
Tabuľka 5.3: Výpočet čistej mzdy v SR	42
Tabuľka 5.4: Limity vymeriavacieho základu v ČR.....	43
Tabuľka 5.5: Limity VZ v SR	43

ZOZNAM SKRATIEK

ČR	Česká republika
EÚ	Európska únia
FO	fyzická osoba
HDP	hrubý domáci produkt
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OSZČ	osoba samostatne zárobkovo činná
PO	právnická osoba
SR	Slovenská republika
SZ	sociálne zabezpečenie
VZ	vymeriavací základ
ZD	základ dane
Z. z.	Zbierka zákonov

PREHLÁSENIE O VYUŽITÍ VÝSLEDKOV DIPLOMOVEJ PRÁCE

Prehlasujem, že

- som bola zoznámená s tým, že na moju diplomovú prácu sa plne vzťahuje zákon č. 121/2000 Zb. - autorský zákon, hlavne § 35 - užitie diela v rámci občianskych a náboženských obradov, v rámci školských predstavení a užitie diela školského a § 60 - školské dielo;
- beriem na vedomie, že Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava (ďalej len VŠB-TUO) má právo nezárobkové, k svojej vnútornej potrebe, diplomovú prácu užiť (§ 35 odst. 3);
- súhlasím s tým, že diplomová práca bude v elektronickej podobe archivovaná v Ústrednej knižnici VŠB-TUO a jeden výtlačok bude uložený u vedúceho diplomovej práce. Súhlasím s tým, že bibliografické údaje o diplomovej práci budú zverejnené v informačnom systéme VŠB-TUO;
- bolo zjednané, že s VŠB-TUO, v prípade záujmu z jej strany, uzavriem licenčnú zmluvu s oprávnením užiť dielo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bolo zjednané, že užiť svoje dielo, diplomovú prácu, alebo poskytnúť licenciu k jej využitiu môžem len so súhlasom VŠB-TUO, ktorá je oprávnená v takom prípade odo mňa požadovať primeraný príspevok na úhradu nákladov, ktoré boli VŠB-TUO na vytvorenie diela vynaložené (až do ich skutočnej výšky).

V Ostrave dňa 22. 4. 2016

Bc. Božena Stryčková